

Každý člověk má právo na život. Je úkolem státu toto právo efektivně chránit. Tím spíše stát nesmí organizovat jednání porušující toto právo. Každý člověk vznikl při početí. K právu člověka na život tak patří i právo nerušeně růst v matčině lůně. Rodina, a zvláště žena v mateřství má právo na podporu. Zákon o umělém přerušení těhotenství tato práva člověka, rodiny a žen porušuje. Zákon o umělé přerušení těhotenství je tak ve svobodné a demokratické společnosti nepřijatelný.

Ve svém krátkém vystoupení se pokusím shrnout hlavní body, o které lze opřít přesvědčení o nepřijatelnosti zákona o umělém přerušení těhotenství. Podrobnější argumentaci lze najít v textu, který máte k dispozici.

1. „Život je základní lidskou hodnotou a právo na život má mezi lidskými právy zvláštní postavení. Bývá označováno jako ‚nejdůležitější lidské právo‘ [...], právo ‚nejzákladnější‘ [...] nebo právo ‚nejvyšší‘ [...]. Proto právní řád demokratického právního státu musí zájmy chráněné tímto právem chránit zvláště efektivně.“

2. Právo na život není sociálním právem, jehož obsah by mohl či musel být stanoven zákonem, ale právem lidským základním, právem přirozeným, které náleží člověku z pouhého faktu, že je člověkem, je neporušitelné a přímo uplatnitelné.

3. Poznatky empirických věd potvrzují, že člověk, jakožto individuální lidská bytost vzniká při početí. Lidské embryo je od okamžiku svého vzniku samostatným lidským jedincem – lidskou bytostí. Lze mít bezpečně za to, že mezi nenarozeným lidským embryem či plodem a narozeným novorozencem není žádný podstatný rozdíl, na jehož základě by mohla být lidským embryím či plodům upírána lidská důstojnost a z ní vyplývající základní lidská práva.

4. Listina základních práv a svobod uznává existenci nositele lidského života před narozením. Nositelem lidského života může být pouze člověk. I Listina tak uznává poznatky o existenci lidské bytosti – člověka – před narozením.

5. Vedle Listiny základních práv a svobod a některých mezinárodních smluv hovoří v českém právním řádu o člověku před narozením také některé podústavní normy. Zákon

č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v § 25 hovoří o počatém a nenarozeném dítěti, tedy **hovoří o člověku**. O počatém dítěti hovoří rovněž § 683, § 778. O počatém, ještě nenarozeném dítěti hovoří výslovně rovněž § 779, odst. 1. V odst. 1 § 790 se hovoří o nenarozeném dítěti a otcovství muže k tomuto nenarozenému dítěti. Na základě ústavního principu rovnosti lze dovodit, že likvidace těchto dětí je nepřijatelná.

6. Podstatou umělého přerušení těhotenství je však zbavení života lidského jedince v období před jeho narozením.

7. Nepřípustnost zákona o umělém přerušení těhotenství plyne i ze skutečnosti, že tento zákon poškozují zájmy a práva nenarozených jedinců bez přiměřeného opodstatnění.

8. Ústavní soud konstatoval, že „v případě střetů základních práv či svobod s veřejným zájmem, resp. jinými základními právy či svobodami je třeba posuzovat účel (cíl) takového zásahu ve vztahu k použitým prostředkům, přičemž měřítkem pro toto posouzení je zásada proporcionality (přiměřenosti v širším smyslu), jež může být také nazývána zákazem nadměrnosti zásahů do práv a svobod.“

9. Existují-li alternativní způsoby dosažení sledovaného cíle, jejichž využití by učinilo zásah do základního práva méně intenzivní, popř. by je zcela vyloučilo, je nutné využít tyto způsoby.

10. Pokud jde o alternativní prostředky k dosažení cílů, které mohou být zákonem o umělém přerušení těhotenství sledovány, ty jsou v zásadě dostupné. Alternativním prostředkem k cíli nemít dítě je prosté vyhýbání se početí, totiž vyhýbání se činností, při kterých může k početí dítěte dojít. Využívá-li dvojice své svobody k sexuální aktivitě, musí v případě početí dítěte počítat s následným omezením své svobody.

11. Alternativním prostředkem k záchraně života matky je odpovídající léčba matky, která může být matce poskytnuta, přestože s vysokou pravděpodobností bude znamenat – jako vedlejší účinek léčby – smrt dítěte. Je nutné poznamenat, že nepřijatelnost usmrcení nenarozeného dítěte nezabraňuje lékařům v krajních případech činit takové kroky, které jako nezamýšlený – i když předvídaný – důsledek bude smrt dítěte. Jak uvádí Dublinská deklarace o mateřské péči skupiny asi 240 gynekologů: „Ako skúsení odborníci a výskumníci v pôrodníctve a gynekológii, potvrdzujeme, že priamy potrat – cielené zničenie nenarodeného dieťaťa – nie je medicínsky potrebný na záchranu života ženy. Potvrdzujeme, že je podstatný

rozdiel medzi potratom a potrebnými medicínskym krokmi, ktoré sú vykonané aby zachránili život matky, aj v prípade, že takéto kroky vyústia v stratu života nenarodeného dieťaťa. Potvrdzujeme, že zákaz potratov v žiadnom prípade neovplyvňuje dostupnosť optimálnej starostlivosti o ženy.“

12. Zmíněná slova gynekologů potvrzují rovněž statistiky. V Irsku – donedávna státu s jedním z nejpřísnějších protipotratových zákonů – se mateřská mortalita pohybuje na úrovni srovnatelné s jinými státy Evropy, v porovnání s Českou republikou byla svého času dokonce nižší. V roce 2013 byly mezi 15 státy s nejnižší celosvětovou mateřskou úmrtností také 4 státy s nejpřísnějšími protipotratovými zákony: Andora, Irsko, Malta, Polsko. Podle nedávného reportu Světové zdravotnické organizace má Polsko prakticky nejmenší mateřskou úmrtnost na světě.

13. Pokud jde o zhoršení finanční situace rodin, tomu lze předcházet efektivní politikou podpory těchto rodin.

14. Jako další alternativou usmrcení dítěte v případech jeho postižení, jeho početí z trestného činu či v případech ohrožení materiálního zázemí rodiny jsou v českém právním řádu již zavedené instituty utajeného porodu, osvojení, svěření dítěte do péče jiné osoby, pěstounství, ústavní výchovy.

Na základě uvedeného žádáme, aby se Senát zasadil se o zrušení zákona o umělém přerušení těhotenství. A to např. předložením návrhu zákona rušící zákon o umělém přerušení těhotenství Poslanecké sněmovně nebo předložením návrhu na zrušení zákona o umělém přerušení těhotenství Ústavnímu soudu.

Jinými slovy žádáme, aby se Senát zasadili o společnost, kde se budou respektovat lidská práva všech lidí, kde slabí, nemocní a umírající se nebudou likvidovat, ale s láskou se o ně bude pečovat.

Děkuji za pozornost.

Návrh na zrušení zákona a jiného právního předpisu podle čl. 87 odst. 1 písm. a) a b)

Ústavy

návrh na zrušení zákona č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, ve znění pozdějších předpisů a vyhlášky č. 75/1986 Sb., kterou se provádí zákon o umělém přerušení těhotenství pro rozpor s čl. 6 a čl. 32 Listiny základních práv a svobod.

Odůvodnění

Právo na život

1. Základním atributem lidské bytosti je její život. Zbavení života člověka má za následek jeho zánik, zánik lidské bytosti. Právo na ochranu života je tedy prvotním právem každého jednotlivce, je základním právem člověka a podmínkou existence ostatních práv. **Jak poznamenal Ústavní soud v nálezu sp. zn. I.ÚS 1565/14, odst. 40: „Život je základní lidskou hodnotou a právo na život má mezi lidskými právy zvláštní postavení. Bývá označováno jako ‚nejdůležitější lidské právo‘ [...], právo ‚nejzákladnější‘ [...] nebo právo ‚nejvyšší‘ [...]. Porušení tohoto práva vedoucí k usmrcení člověka patří k nejzávažnějším porušením lidských práv. To již z toho důvodu, že není způsobu jak jej vůči přímé oběti odčinit. Listina chrání právo na život ve svém čl. 6 a systematicky jej tak řadí na začátek výčtu katalogu základních práv, což podtrhuje jeho význam. Proto právní řád demokratického právního státu musí zájmy chráněné tímto právem chránit zvláště efektivně.“**

2. **Právo na život není sociálním právem, jehož obsah by mohl či musel být stanoven zákonem, ale právem lidským základním [srov. Pavlíček, V. et al., *Ústava a ústavní řád České republiky. 2. Díl, Práva a svobody*, Praha 1999, s. 938, 968], právem přirozeným [srov. Wagnerová, E. et al., *Listina základních práv a svobod: Komentář*, Praha 2012, s. 142, odst. 5], které náleží člověku z pouhého faktu, že je člověkem, je neporušitelné a přímo uplatnitelné.**

3. K rozlišení práv lidských a práv sociálních se vyjádřila na společné schůzi Sněmovny lidu a Sněmovny národů 8. a 9. ledna 1991 při přijímání Listiny předsedkyně České národní rady D. Burešová: „Jedním ze základních rysů předkládané listiny je snaha, aby všechna práva

a svobody, které jsou v ní upraveny, byly reálné. Tedy uplatnitelné a vynutitelné. V této souvislosti bylo nezbytné odlišit práva lidská a politická na jedné straně a práva hospodářská, sociální a kulturní na straně druhé. Prvá z těchto práv mají povahu práv přirozených a absolutních a jsou tedy vždy přímo uplatnitelná. Druhá skupina práv obsahuje ta práva, jejichž obsah musí být podrobně stanoven zákonem a uplatnitelná jsou pouze v mezích těchto zákonů.“
Důvodová zpráva k Listině k tomuto rozlišení uvádí: „Sociálne práva sa odlišujú svojou povahou od ľudských práv; [...] Pritom však je v navrhovanej úprave medzi oboma druhmi základných práv rozdiel spočívajúci v tom, že u väčšiny sociálnych práv nie sú v ústavnom zákone ustanovené podmienky, za ktorých môže zákon tieto práva upraviť. [...] Dôvodom je, že zatiaľ čo ľudské práva sú absolútne, sociálne práva sú relatívne. Zodpovedá im povinnosť niečo určitého dať alebo konať (nielen nerušiť oprávneného vo výkone jeho práva alebo slobody).“ Srov. také nález sp. zn. Pl.ÚS 35/95.

4. K neporušitelnosti a přímé uplatnitelnosti základních lidských práv se při přijímání Listiny vyjádřil předseda Slovenské národní rady F. Mikloško: „Základom nových prístupov k úprave tejto problematiky je nedotknuteľnosť a univerzálny charakter prirodzených ľudských práv. V súlade s prirodzene právnymi prístupmi k ústavným zákonom štát ľudské práva uznáva, vyhlasuje a potvrdzuje ich neporušiteľnosť.“ Společný zpravodaj výborů Sněmovny národů V. Ševčík uvedl: „Preamble tak představuje důstojný ústavní rámec základních práv a svobod, které s ohledem na jejich povahu listinou přiznaných se prohlašují za neporušitelné.“ Důvodová zpráva k Listině k tomu uvádí: „Predovšetkým sa vychádza z nedotknuteľnosti a univerzálného charakteru prirodzených ľudských práv, z toho, že tieto práva nie sú oktrojované štátom. V súlade s prirodzenom právnym poňatím, týmto ústavným zákonom štát ľudské práva len uznáva, prehlasuje a potvrdzuje ich nescudziteľnosť, neodňateľnosť a neporušiteľnosť. Z uvedenej povahy ľudských práv tiež vyplýva, že ich podstatná kvalita a platnosť nemá závisieť na štátnych hraniciach, ich ochrana je teda podriadená medzinárodno-právnym zárukám.“

Vznik individuální lidské bytosti

5. Poznatky empirických věd potvrzují, že člověk, jakožto individuální lidská bytost vzniká při početí. Lidské embryo je od okamžiku svého vzniku samostatným lidským jedincem – lidskou bytostí –, který si sám řídí svůj vývoj. Jeho DNA je odlišná od DNA matky

i otce. Ve stanovisku k počátku života nového lidského jedince ze dne 24. 9. 1998 mimo jiné čteme: „Nejméně od padesátých let tohoto století učí embryologie, že existence nového jedince začíná oplozením, jehož podstatou je splynutí dvou zralých pohlavních buněk, vajíčka a spermie (Frankenberger 1954). Překotný rozvoj biologie a zejména genetiky v posledních několika desetiletích přidal k této problematice mnoho podrobností, které zmíněný základní poznatek nejenže nepopírají, nýbrž jej potvrzují.“ [Hach, P., Kočová, J., Marek, J., Reischig, J., Odborné stanovisko k počátku života nového lidského jedince, in: *Nejmenší z nás 2015. Sborník příspěvků interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením*, Moravská Ostrava 2016, s. 45–47.]. Embryologické publikace potvrzují: „Při oplození vznikne splynutím spermie a vajíčka jedna buňka – zygota. Od tohoto okamžiku do porodu probíhá prenatální (intrauterinní) období neboli gravidita, v průměrné délce trvání 266 dní. Tento prenatální vývoj se dělí na dvě období – embryonální a fetální a vyvíjející se jedinec se označuje nejprve jako zárodek – embryo a poté jako plod – fetus.“ [Malinský, J., Lichnovský V., *Přehled embryologie člověka v obrazech*, Olomouc 2008., s. 9] Nebo: „Vývoj začíná oplozením, tedy procesem, kdy se mužská gameta, spermie, a ženská gameta, oocyt, spojují a dají vzniknout zygotě.“ [Sadler, T.W., *Langmanova lékařská embryologie*, překlad 10. vydání, Praha 2011, s. 13] „Zásadními důsledky oplození jsou: obnovení diploidního počtu chromosomů, z poloviny od otce a z poloviny od matky. Zygota tak obsahuje novou kombinaci chromosomů, která se liší od obou rodičů. Určení pohlaví nového jedince. Pokud je oplozující spermie nositelem chromosomu X, vyvíjí se ženský plod (kombinace XX), pokud nese chromosom Y, vyvíjí se mužský plod (XY). Pohlaví dané kombinací chromosomů je tedy určeno při oplození. Zahájení rýhování. Není-li vajíčko oplozeno, degeneruje zpravidla do 24 (podle některých údajů do 36) hodiny po ovulaci.“ [Tamtéž, s. 44]

6. Jiné tvrzení, že člověk nevzniká při početí, ale někdy mnohem později, neodpovídá pozorovaným datům. Je to tvrzení, že člověk vzniká z nějaké jiné bytosti, která není zygota, není ani člověk, nýbrž nějaká neznámá bytost, která v okamžiku vzniku člověka přestává existovat. Jinými slovy je to tvrzení, že po spojení lidských gamet dochází ke vznikání a zanikání nějakých živočichů, kteří nejsou lidmi a až v nějakém pozdějším okamžiku nějakým záhadným způsobem při zániku posledního živočicha vzniká lidský živočich – člověk, a až ten se vyvíjí. **Problém takové teorie je její dogmatismus, který si nic nezadá s ideologií Lepešinské a Lysenka.** Apriorně stanovuje neznámo jak dlouhou řadu vznikání a zanikání nějakých živočichů, kteří nejsou lidmi, přičemž se nedá nijak dokázat, že k takovému vznikání a zanikání jiných živočichů opravdu dochází. Vedle toho taková teorie nepodává vysvětlení

toho, proč jiní živočichové občas také neporodí člověka. **Pozorovaná data odpovídají teorii o vzniku individuální lidské bytosti při početí. Při početí dvě části těl jiných lidí spojením přestávají existovat za vzniku individuální lidské bytosti, která se dále vyvíjí, aniž by byl patrný další takový zlom, který by ukazoval na podstatnou odlišnost mezi bytostí před tímto zlomem a bytostí po tomto zlomu. Jediným takovým zlomem je pak až smrt.**

7. Lze mít bezpečně za to, že mezi nenarozeným lidským embryem či plodem a narozeným novorozencem není žádný podstatný rozdíl, na jehož základě by mohla být lidským embryím či plodům upírána lidská důstojnost a z ní vyplývající základní lidská práva.

Podstata zákona o umělém přerušení těhotenství

8. Podle ustanovení § 4 zákona č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, ve znění pozdějších předpisů (dále také „zákon o umělém přerušení těhotenství“ nebo „zákon“) se však ženě na její písemnou žádost uměle přeruší těhotenství, nepřesahuje-li její těhotenství dvanáct týdnů a nebrání-li tomu její zdravotní důvody. Podle ustanovení § 5 zákona lze ženě uměle přerušit těhotenství ze zdravotních důvodů s jejím souhlasem nebo z jejího podnětu, jestliže je ohrožen její život nebo zdraví nebo zdravý vývoj plodu nebo jestliže jde o geneticky vadný vývoj plodu. **Podstatou umělého přerušení těhotenství je tak zbavení života lidského jedince v období před jeho narozením.** Jak to také vyplývá z dikce ustanovení § 5 zákona, kde je výslovně zmíněn plod, jehož vývoj je umělým přerušením těhotenství zastaven – je zbaven života. Tím je dán přímý rozpor s ustanovením čl. 6. Listiny základních práv a svobod.

Listina základních práv a svobod

9. **Listina základních práv a svobod v druhé větě prvního odstavce článku 6 hovoří o lidském životě, který je hoděn ochrany již – tedy také – před narozením. Lidský život není samostatně existující jsoucno, o životě lze hovořit pouze ve spojení s jeho nositelem. Lze uzavřít, že i Listina tak uznává existenci nositele lidského života před narozením. Nositelem lidského života může být pouze člověk. I Listina tak uznává poznatky o existenci lidské bytosti – člověka – před narozením [srov. Hromek, T., Zákon o potratech je v rozporu s naším ústavním pořádkem, *Distance. Revue pro kritické myšlení*, 11 (4), 2008, s. 79–82.]. Z dikce samotné druhé věty článku, kde je podmětem „celý lidský život“, lze dojít**

k závěru, že lidský život je před narozením hoden ochrany přinejmenším stejně jako po narození. Ve spojení s článkem 32 Listiny, který mimo jiné přiznává dětem a mladistvým – totiž skupinám zranitelným – zvláštní ochranu, lze však dojít k závěru, že státní ochrana lidského života před narozením – který je ne méně zranitelný – musí být vyšší. To vylučuje, aby byl život člověka státem přímo byt' jen ohrožován. Ke stejnému závěru lze dojít systematickým výkladem článku. Struktura článku 6 Listiny, podobně jako některých dalších článků, je tvořena úvodním deklaratorním odstavcem základního práva, dalšími aplikačními odstavci a nakonec odstavci stanovujícími výjimky či omezení [srov. Pavlíček, V. et al., *Ústava a ústavní řád České republiky. 2. Díl, Práva a svobody*, Praha 1999., s. 67]. První i druhá věta odst. 1 článku 6 Listiny tvoří jeden celek vyjadřující obecnou deklaraci základního práva, jehož vysvětlení je obsaženo v druhém a třetím odstavci. Na základě ústavního principu rovnosti [srov. čl. 1 Listiny], k němuž se Ústavní soud vyjádřil, když uvedl, že o nerovnosti lze „hovořit v případě, že by určité skupině osob bylo odebráno některé ze základních práv, resp. zabraňováno toto právo užívat.“ [Nález sp. zn. Pl. ÚS 22/92], lze dojít k závěru, že hovoří-li Listina v odst. 2 článku 6 o tom, že „nikdo“ nesmí být zbaven života, má na mysli „každého člověka“, tedy i nenarozeného člověka. Hovoří-li Listina v odst. 3 článku 6 o tom, že trest smrti se nepřipouští, tím spíše je nepřípustná zákonná procedura umožňující usmrcení nevinného člověka, byt' by byl ještě nenarozený [srov. Kratochvíl, M., *Analýza nálezu Ústavního soudu Slovenské republiky ze dne 4. 12. 2007, PL. ÚS 12/01-297*, in: *Nejmenší z nás 2014. Sborník příspěvků interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením*, Moravská Ostrava 2014, s. 134–151.]

10. Druhým ustanovením Listiny, které umožňuje tvrdit rozpor zákona o umělém přerušení těhotenství s ústavním pořádkem, je ustanovení čl. 32 Listiny, jehož první dva odstavce zní: „(1) Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena. (2) Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající pracovní podmínky.“ Tato ustanovení vyjadřují povinnost chránit rodičovství, rodinu a děti nad běžnou úroveň ochrany, přičemž pokud jde o rodičovství a rodinu, lze ve spojení s druhým odstavcem dojít k závěru, že tato ochrana zahrnuje i ochranu života nenarozeného dítěte, které těhotenství konstituuje (těhotenství je konstituováno dítětem). Ochranu rodičovství a rodiny nelze chápat pouze z hlediska těhotné ženy či z hlediska otce dítěte. Ochrana rodiny je ochranou určité komplexní sociální reality, která je souhrnem vztahů spojujících především rodiče a děti, přičemž tyto vztahy mají svůj počátek, a to při početí. Ochrana rodiny deklarovaná článkem 32 Listiny nejen, že by nebyla naplněna, ale byla by

popřena, pokud by nebyla chráněna i základní funkce rodiny, tj. prokreační funkce rodiny. Lze uzavřít, že život počatého dítěte musí požívat ochrany, kterou Listina poskytuje rodině. Ve stejném rozsahu, v jakém je chráněn vztah otcovství nebo mateřství ve vztahu k již narozeným dětem, musí být tento vztah chráněn i ve vztahu k dětem ve fázi jejich života před narozením. [srov. rozhodnutí Ústavního soudu Polské republiky ze dne 22. 10. 2020, sp. zn. K 1/20, odst. 3.3.1]

11. Jinými slovy, stát nemá pouze negativní závazek nebrat život člověku před jeho narozením zákony umožňující umělý potrat, ale z Listiny plynou rovněž pozitivní závazky státu jednak stíhat všechna úmyslná porušení práva na život nenarozeného člověka [srov. Nález sp. zn. I.ÚS 1565/14, odst. 43: „... právo na život musí být chráněno trestním právem...“], ale rovněž předcházet možným újmám nenarozeného člověka např. vytvářením vhodných podmínek pro rodiny těchto dětí. Každou jednotlivou aplikací zákona o umělém přerušení těhotenství stát nejen že upouští od Listinou garantované ochrany (ochrany rodiny, rodičovství, ženy v těhotenství, což zahrnuje i ochranu nenarozených), ale dokonce organizuje jednání, které porušuje tyto chráněné hodnoty. Tím je dán přímý rozpor zákona o umělém přerušení těhotenství i s ustanovením čl. 32 Listiny.

Argumenty z mezinárodních dokumentů

12. Vedle argumentů vycházejících z ustanovení Listiny základních práv a svobod, lze dovést povinnost chránit život nenarozených lidí také z ustanovení některých mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána.

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

13. Z dikce čl. 10 odst. 2 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (dále také „Pakt“), kde se hovoří o těhotné ženě jako o matce lze dovést, že i Pakt uznává existenci člověka před narozením. Neboť vztahu „být matkou“ odpovídá vztah „být dítětem“. Je-li člověk matkou před narozením dítěte i po něm, je člověk dítětem nejen po narození, ale i v období před narozením. Přitom není možné, aby byl někdo dítětem a nebyl člověkem [srov. rozhodnutí Ústavního soudu Polské republiky ze dne 22. 10. 2020, sp. zn. K 1/20, odst. 3.3.2]. V čl. 12 smluvní strany Paktu uznávají právo každého člověka na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně fyzického a duševního zdraví a zavazují se zavádět opatření

k dosažení plného uskutečnění tohoto práva, které bude zahrnovat především opatření ke snížení počtu potratů a kojenecké úmrtnosti a opatření ke zdravému vývoji dítěte. Pakt uznává nenarozené lidské jedince za členy lidské rodiny a obsahuje pozitivní závazek napomáhat ke snížení jejich úmrtnosti v době před jejich narozením. Implicitně tím obsahuje negativní závazek státu zdržet se jednání, které by vedlo k úmrtí těchto jedinců. Jinými slovy, i lidské embryo je subjektem práva na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně fyzického a duševního zdraví stejně jako kojenci a ostatní lidé. Tím spíše je nositelem práva na život, které musí být chráněno.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

14. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech v souladu s Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech v čl. 6 odst. 5 implicitně uznává právo na život nenarozeného lidského jedince, když specifikuje, že trest smrti nebude vykonán na těhotných ženách. Významné je, že pojem „lidská bytost“ je kromě preambule použit pouze jednou, a to právě v čl. 6 odst. 5. Je to důležité, protože Mezinárodní pakt o občanských a politických právech používá trojí terminologii týkající se rozsahu subjektivních práv: „každý“, „osoba“, „lidská bytost“. To umožňuje dospět k závěru, že i podle Mezinárodního paktu o občanských a politických právech je potřeba rozumět lidskou bytostí člověka jak ve fázi před narozením, tak po narození. [srov. rozhodnutí Ústavního soudu Polské republiky ze dne 22. 10. 2020, sp. zn. K 1/20, odst. 3.3.4].

Úmluva o právech dítěte

15. Úmluva o právech dítěte hovoří v čl. 1 o dítěti jako o lidské bytosti – člověku –, určené explicitně horní věkovou hranicí 18 let (*terminus ad quem*), pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve, a implicitně dolní hranicí (*terminus a quo*), tedy okamžikem vzniku lidského jedince – tedy jeho početím. Česká republika spolu s ostatními státy, které jsou smluvními stranami Úmluvy, v čl. 6 odst. 1 uznávají, že dítě má inherentní právo na život. V čl. 6 odst. 2 se pak státy, které jsou smluvními stranami Úmluvy, zavazují, že budou zabezpečovat v maximálně možné míře zachování života a rozvoj dítěte. Česká republika je tedy vázána ochranou nenarozeného dítěte i jako smluvní stát Úmluvy o právech dítěte, neboť jak výslovně Úmluva ve své preambuli uvádí, „dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm“.

Evropská úmluva o lidských právech

16. Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva vyplývá, že Evropská úmluva o lidských právech nevyklučuje prenatální život člověka z oblasti své působnosti a Soud nikdy nevyloučil lidská embrya a plody z oblasti aplikace Úmluvy. Úmluva neobsahuje ani nevytváří právo na potrat [Srov. rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva (ESLP) ve věci A. B. a C. proti Irsku ze dne 16. prosince 2010, č. 25579/05, odst. 214: „článek 8 [...] nemůže být vykládán tak, že uděluje právo na potrat.“], naopak lze dovodit, že umělý potrat je v rozporu s Úmluvou, protože poškozuje zaručené zájmy a práva, a to bez jakéhokoli přiměřeného opodstatnění [Srov. Puppinck, G., Potrat a Evropská úmluva o lidských právech, in: *Nejmenší z nás 2014. Sborník příspěvků interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením*, Moravská Ostrava 2014, s. 75–113; pro inspirativní zhodnocení některých judikátů ESLP a Komise týkající se potratů srov. Bednář, J., Proč koncept lidských práv v kultuře pokročilé modernity ztroskotává na vymezení nositele práva na život?, in: *Nejmenší z nás 2012. Sborník příspěvků interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením*, Moravská Ostrava 2012, s. 129–157.].

Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně

17. Úmluva o lidských právech a biomedicíně ve svém čl. 18 požaduje, aby v případě, že zákon umožňuje provádět výzkum na embryích in vitro, aby byla zajištěna jeho odpovídající ochrana. Z povahy věci musí být tato ochrana především ochranou proti zbavení života tohoto embrya. V opačném případě by byla zmínka o ochraně absurdní. Tento požadavek vyplývá z respektu k důstojnosti lidské bytosti, který zmiňují a požadují některá doporučení Parlamentního shromáždění Rady Evropy. Parlamentní shromáždění v doporučení 1046 z 24. 9. 1986 uvedlo, že „od okamžiku oplození, se lidský život vyvíjí v nepřetržitém sledu, a že není možné stanovit hranice mezi jednotlivými fázemi jeho vývoje“ [RECOMMENDATION 1046 (1986) on the use of human embryos and fetuses for diagnostic, therapeutic, scientific, industrial and commercial purposes], vyjádřilo přesvědčení, že „s ohledem na vědecký pokrok, který umožňuje zasahovat do vývoje lidského života od momentu oplodnění, je naléhavé definovat rozsah jeho právní ochrany“ [tamtéž]. Dále si bylo vědomo, že s „lidskými embryi a plody musí být za všech okolností zacházeno s ohledem na lidskou důstojnost“ [tamtéž]. Podobně na svém

zasedání 2. 2. 1989 Parlamentní shromáždění Rady Evropy opakovalo, že je nutné zajistit, aby s lidským embryem a plodem bylo nakládáno za podmínek, které odpovídají lidské důstojnosti. Uvedlo, že „lidské embryo, i když se vyvíjí v jednotlivých za sebou následujících fázích, které jsou označovány různými termíny (zygota, morula, blastocysta, pre-embryo, embryo, plod) a projevuje postupnou diferenciaci ve svém organismu, vždy si však zachovává nepřetržitě svoji biologickou a genetickou identitu.“ [RECOMMENDATION 1100 (1989) on the use of human embryos and foetuses in scientific research.] Na zasedání 16. 3. 1989 pak Parlamentní shromáždění Rady Evropy vyjádřilo své přesvědčení, že zygota potřebuje ochranu a vyzvala k zavedení takových právních opatření, aby postupy zahrnující živá lidská embrya nebo plody nebo pokusy na nich byly oprávněné pouze v případě, že budou mít přímý užitek, pokud jde o dobré životní podmínky dotyčného dítěte a jeho matky [Official Journal of the European Communities No C 96, 17/04/1989.].

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 98/44/ES ze dne 6. července 1998 o právní ochraně biotechnologických vynálezů

18. Podle čl. 5 odst. 1 směrnice je nepatentovatelné lidské tělo v různých stádiích vzniku či vývoje, podle čl. 6 odst. 2 písm. c) je nepatentovatelné použití lidských embryí pro průmyslové nebo obchodní účely. Velký senát Evropského soudního dvora při výkladu směrnice EU 98/44/ES v rozsudku ze dne 18. 10. 2011 v případě Oliver Brüstle proti Groppe. V konstatuje, že unijní zákonodárce zamýšlel zmíněnou směrnicí vyloučit možnost patentovatelnosti, pokud by tím mohlo být narušeno respektování lidské důstojnosti. Jak plyne z odůvodnění směrnice: „Patentové právo musí být uplatňováno tak, aby byly dodržovány základní zásady zachování důstojnosti a nedotknutelnosti osoby. Je důležité prosazovat zásadu, že lidské tělo v jakémkoliv stádiu vzniku či vývoje nelze patentovat. Stejně tak postupy, jejichž užití je v rozporu s lidskou důstojností, jsou vyloučeny z patentovatelnosti.“ Lze tedy dojít k závěru, že jestliže odporuje lidské důstojnosti a zásadě nedotknutelnosti osoby využívat lidská embrya pro průmyslové nebo obchodní účely, tím spíše odporuje lidské důstojnosti a nedotknutelnosti osoby jejich ničení. Proto, jak se zdá, Evropský soudní dvůr také rozhodl, že jsou nepatentovatelné postupy, které sice samy o sobě nezahrnují využití embryí, ale předpokládají jejich zničení. Evropský soudní dvůr rozhodl, že ze zákazu patentování jsou vyňaté jen ty postupy, které jsou zaměřené na terapeutické nebo diagnostické postupy aplikovatelné na samotné embryo, sledující záchranu nebo léčbu samotných lidských embryí.

Princip důstojnosti a integrity osoby chrání lidské embryo a buňky, které z něj pocházejí, v kterémkoli stadiu jeho formace či vývoje.

Argumenty z podústavních norem

19. Vedle Listiny základních práv a svobod a některých mezinárodních smluv hovoří v českém právním řádu o člověku před narozením také některé podústavní normy. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v § 25 hovoří o počatém a nenarozeném dítěti, tedy hovoří o člověku. O počatém dítěti hovoří rovněž § 683, § 778. O počatém, ještě nenarozeném dítěti hovoří výslovně rovněž § 779, odst. 1. V odst. 1 § 790 se hovoří o nenarozeném dítěti a otcovství muže k tomuto nenarozenému dítěti. Na základě ústavního principu rovnosti lze dovodit, že likvidace těchto dětí je nepřípustná. Také již římský právníci považovali lidského jedince před narozením za totožného s jedincem po narození, byli si vědomi, že rozhodným okamžikem pro uvažování o něm je početí. Považovali jej tedy za člověka, konsekventně za osobu. O nenarozeném člověku jako o osobě hovoří římské právo i výslovně [srov. Gaius II, 242; CJ.3.28.30.1; Inst. 2.13.5]. Nenarozené děti považovali za součást světa [srov. Dig. 1.5.7; Dig. 1.5.26; Gaius I, 147; Dig. 27.1.2.6; Dig. 37.9.7pr; Dig. 50.16.153; Dig. 50.16.231], proto tak pečovali o nenarozené, že po dobu než se narodili, všechna jejich práva zachovávali neporušená [srov. Dig. 5.4.3]. Postavení nenarozeného dítěte v římském právu by se dalo současnou terminologií označit jako postavení fyzické osoby. Jeho život a prospěch byl chráněn od početí jak civilním, tak trestním právem, a to v zásadě nezávisle na tom, zda se nakonec narodil živý. Tato ochrana nebyla v pramenech římského práva vyjádřena izolovaně na jednom místě, ale celý systém římského práva počítá s nenarozeným dítětem a jeho právy, jeho zájmy [podrobněji viz Kratochvíl, M., Kubík, Z., Postavení nenarozeného dítěte v systému římského práva, in: *Nejmenší z nás 2014. Sborník příspěvků interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením*, Moravská Ostrava 2014, s. 49–74.]. S určitým zjednodušením lze říci, že tato ochrana na území dnešní České republiky byla zajištěna nepřetržitě až do 50. let 20. století, kdy tehdejší zločinný komunistický režim po vzoru Sovětského svazu zavedl možnost beztrestné likvidace nenarozeného dítěte [srov. Cigánek, R., Povolení umělých potratů v Československu a pokusy o legalizaci umělých potratů v období 1. republiky, in: *Nejmenší z nás 2014. Sborník příspěvků interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením*, Moravská Ostrava 2014, s. 152–171. Cigánek, R., Umělý potrat v trestním právu v Českých zemích před rokem 1957, in: *Nejmenší z nás 2017. Sborník příspěvků interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením*,

Moravská Ostrava 2018, s. 19–30. Kohoutek, J., Právní úprava násilného ukončení těhotenství v českém právním řádu, in: *Nejmenší z nás 2012. Sborník příspěvků interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením*, Moravská Ostrava 2012, s. 159–177.], přičemž mu stále zaručoval občanská práva [srov. § 7 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb.: „Způsobilost občana mít práva a povinnosti vzniká narozením. Tuto způsobilost má i počaté dítě, narodí-li se živé.“]. Tím došlo k absurdní situaci izolování subjektivního práva od možnosti toto právo vykonávat. „Ústavní soud však ve svém nálezu IV. ÚS 412/04 (srov. Sb.n.u. sv. 39, str. 353) uvedl, že izolování subjektivního práva od možnosti toto právo vykonávat, je oblíbeným trikem totalitních států, který používají při schovávání (v tomto případě právní) zvěle a bezpráví za formální zásadu práva. V právním státě tyto praktiky tolerovat nelze.“ [Nález sp. zn. IV. ÚS 34/06] Současný občanský zákoník vyjadřuje skutečnost „osobovosti“ nenarozeného člověka, když v § 19 uvádí, že „(1) Každý člověk má vrozená, již samotným rozumem a citem poznatelná přirozená práva, a tudíž se považuje za osobu. (2) Přirozená práva spojená s osobností člověka nelze zcizit a nelze se jich vzdát; stane-li se tak, nepřihlíží se k tomu. Nepřihlíží se ani k omezení těchto práv v míře odporující zákonu, dobrým mravům nebo veřejnému pořádku.“

Princip proporcionality

20. Nepřípustnost zákona o umělém přerušení těhotenství plyne i ze skutečnosti, že tento zákon poškozují zájmy a práva nenarozených dětí bez přiměřeného opodstatnění. Podle Ústavního soudu jsou základní práva garantovaná Listinou právy absolutními a k jejich omezení lze přikročit jen za účelem ochrany základního práva jiných osob nebo za účelem ochrany veřejného zájmu. **Ústavní soud konstatoval, že „v případě střetů základních práv či svobod s veřejným zájmem, resp. jinými základními právy či svobodami je třeba posuzovat účel (cíle) takového zásahu ve vztahu k použitým prostředkům, přičemž měřítkem pro toto posouzení je zásada proporcionality (přiměřenosti v širším smyslu), jež může být také nazývána zákazem nadměrnosti zásahů do práv a svobod.“** [Nález sp. zn. Pl. ÚS 53/04.] Zásada proporcionality zahrnuje tři kritéria [Srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 51/06.]. Prvním je kritérium způsobilosti naplnění účelu, kritérium vhodnosti: prostředek musí být vůbec schopen dosáhnout sledovaného cíle. Kritérium potřebnosti požaduje, aby byl použit nejšetnější prostředek. **Existují-li alternativní způsoby dosažení cíle, jejichž využití by učinilo zásah do základního práva méně intenzivní, popř. by je zcela vyloučilo, je nutné využít tyto způsoby.** A konečně třetím kritériem je kritérium přiměřenosti, nezbytnosti či legitimity.

Omezení základního práva nesmí svými důsledky přesahovat pozitiva. Sledovaný cíl musí být legitimní a nezbytný ve svobodné demokratické společnosti. Jinými slovy, **v demokratickém právním státě, uznávajícím neporušitelnost přirozených práv člověka a navazující na obecně sdílené hodnoty lidství by bylo nepřijatelné omezovat právní ochranu lidského života ve prospěch ochrany statků, které jsou v ústavní hierarchii níže**, např. vlastnictví a jiných majetkových práv, veřejné morálky, ochrany životního prostředí nebo i zdraví jiných osob. Předpokladem pro omezení práva na právní ochranu života je tedy existence situace, kdy je toto právo na právní ochranu života nepochybně neslučitelné s obdobnými právy jiných osob. Tento požadavek lze obecně pospat jako symetrie statků: obětovaného a zachráněného. [srov. rozhodnutí Ústavního soudu Polské republiky ze dne 22. 10. 2020, sp. zn. K 1/20, odst. 4.2]

21. Ustanovení § 4 zákona o umělém přerušení těhotenství upravuje ukončení těhotenství tzv. na žádost. Tedy bez jakéhokoli odůvodnění. Taková situace nenaplnuje požadavek přiměřenosti. Ustanovení § 5 zákona o umělém přerušení těhotenství upravuje ukončení těhotenství tzv. ze zdravotních důvodů, a to jednak na straně dítěte nebo na straně matky. Pokud jde o zdraví dítěte, „[n]ení přípustné stavět do protikladu zdraví člověka a jeho život, neboť nelze uvažovat o problému vážení statků, když jak obětovaný, tak zachráněný statek patří témuž subjektu. Ani ohled na možné nepohodlí v životě nemocného dítěte nemohou ospravedlnit rozhodnutí podniknout kroky směřující k jeho smrti. Z podstaty umělého přerušení těhotenství lze při posuzování kolizní situace hledat analogické dobro pouze na straně matky dítěte.“ [rozhodnutí Ústavního soudu Polské republiky ze dne 22. 10. 2020, sp. zn. K 1/20, odst. 4.2]

22. **Pokud jde o alternativní prostředky k dosažení cílů, které mohou být zákonem o umělém přerušení těhotenství sledovány, ty jsou v zásadě dostupné. Alternativním prostředkem k cíli nemít dítě je prosté vyhýbání se početí, totiž vyhýbání se činností, při kterých může k početí dítěte dojít. Využívá-li dvojice své svobody k sexuální aktivitě, musí v případě početí dítěte počítat s následným omezením své svobody.** V této souvislosti lze poukázat na to, že Ústavní soud již dříve odmítl ústavní stížnost dovolávající se ochrany ústavně zaručeného základního práva na rodinný život s poukazem na stav, který si sám stěžovatel svým jednáním přivodil, jako neopodstatněnou [srov. Usnesení sp. zn. IV.ÚS 2948/08, Usnesení sp. zn. I.ÚS 3260/07]. **Alternativním prostředkem k záchraně života matky je odpovídající léčba matky, která může být matce poskytnuta, přestože s vysokou pravděpodobností bude znamenat – jako vedlejší účinek léčby – smrt dítěte. Je nutné poznamenat, že nepřípustnost usmrcení nenarozeného dítěte nezabraňuje lékařům**

v krajních případech činit takové kroky, které jako nezamýšlený – i když předvídaný – důsledek bude smrt dítěte. Jak uvádí Dublinská deklarace o mateřské péči skupiny asi 240 gynekologů: „Ako skúsení odborníci a výskumníci v pôrodnictve a gynekológii, potvrdzujeme, že priamy potrat – cieleňé zničenie nenarodeného dieťaťa – nie je medicínsky potrebný na záchranu života ženy. Potvrdzujeme, že je podstatný rozdiel medzi potratom a potrebnými medicínskym krokmi, ktoré sú vykonané aby zachránili život matky, aj v prípade, že takéto kroky vyústia v stratu života nenarodeného dieťaťa. Potvrdzujeme, že zákaz potratov v žiadnom prípade neovplyvňuje dostupnosť optimálnej starostlivosti o ženy.“ [Dublin declaration on maternal healthcare, <http://www.dublindeclaration.com>. K principu rozlišení umělého přerušeni těhotenství a léčby viz např. Černý, D., *Princip dvojího účinku. Zabíjení v mezích morálky*, Praha 2016.]. Zmíněná slova gynekologů potvrzují rovněž statistiky. V Irsku – donedávna státu s jedním z nejprísnejších protipotratových zákonů – se mateřská mortalita pohybuje na úrovni srovnatelné s jinými státy Evropy, v porovnání s Českou republikou byla svého času dokonce nižší [srov. Hogan, M. C. et al., Maternal mortality for 181 countries, 1980–2008: a systematic analysis of progress towards Millennium Development Goal 5, *Lancet*, 2010, 375, s. 1609–1623.]. V roce 2013 byly mezi 15 státy s nejnižší celosvětovou mateřskou úmrtností také 4 státy s nejprísnejšími protipotratovými zákony: Andora, Irsko, Malta, Polsko [srov. Kassebaum, N. J. et al, Global, regional, and national levels and causes of maternal mortality during 1990–2013: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2013, *Lancet*, 2014, 384, s. 980–1004.]. Podle nedávného reportu Světové zdravotnické organizace má Polsko prakticky nejmenší mateřskou úmrtnost na světě [srov. WHO, Trends in maternal mortality 2000 to 2020, Geneva 2023. K situaci v Polsku viz také starší podrobnější přehled Kratochvíl, M., Ucháč, R., Wosicki, P., Umělé potraty a situace v Polsku, in: *Nejmenší z nás 2012. Sborník interdisciplinární konference o právní ochraně osob před narozením*, Moravská Ostrava 2012, s. 215–227.]. Alternativním prostředkem řešení situace očekávání dítěte s vadou neslučitelnou se životem je perinatální hospicová péče. Při očekávání postiženého dítěte vadou neohrožující život a dítěte počatého při trestném činu lze jejich rodinám nabídnout adekvátní materiální a emocionální či psychologickou podporu. V této souvislosti lze poukázat na ustanovení čl. 32 odst. 3 Listiny, který vylučuje, aby byl původ dítěte příčinou diskriminace. Jinými slovy, člověk má právo na život, i když je jeho otec např. násilník. Za zmínku také stojí, že pokud jde o ženy, které počaly v důsledku znásilnění či incestu, potrat si v zásadě nepřejí a jako největší obtíž tyto ženy uvádějí tlak okolí, aby šly na potrat. Pokud tyto ženy podlehly nátlaku okolí a podstoupily potrat, obvykle jej popisují, jako

druhé znásilnění [srov. Reardon, D. C., Makimaa, J., Sobie, A., *Victims and Victors. Speaking Out About Their Pregnancies, Abortions, and Children Resulting from Sexual Assault*, Springfield 2000; Women Who Became Pregnant Through Sexual Assault Say, “Ask Us”, <http://afterabortion.org/2011/women-who-became-pregnant-through-sexualassault-say-ask-us/>]. **Předcházet zhoršení finanční situace rodin lze efektivní politikou podpory těchto rodin.** Lze poukázat na povinnost muže, který je pravděpodobným otcem dítěte, přiměřené úhrady nákladů spojených s těhotenstvím a porodem matce dítěte, pokud je neprovdaná, a má povinnost poskytnout ji výživu po dobu dvou let od narození dítěte (srov. § 920 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník). Pak je zde peněžitá pomoc v mateřství, pak rodičovský příspěvek. **Jako další alternativou usmrcení dítěte v případech jeho postižení, jeho početí z trestného činu či v případech ohrožení materiálního zázemí rodiny jsou v českém právním řádu již zavedené instituty utajeného porodu** [srov. zákon č. 422/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů], **osvojení** [srov. § 794–854 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník], **svěření dítěte do péče jiné osoby** [srov. § 953–957 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník], **pěstounství** [srov. § 958–970 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník], **ústavní výchovy** [srov. § 971–975 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník].

Závěr

23. Každý člověk má právo na život. Je úkolem státu toto právo efektivně chránit. Tím spíše stát nesmí organizovat jednání porušující toto právo. Každý člověk vznikl při početí. K právu člověka na život tak patří i právo nerušeně růst v matčině lůně. Rodina, a zvláště žena v mateřství má právo na podporu. Zákon o umělém přerušení těhotenství tato práva člověka, rodiny a žen porušuje. Zákon o umělé přerušení těhotenství je tak ve svobodné a demokratické společnosti nepřijatelný.